Помалу скриплять вервечки...

Ай нуй-нуй-но, котино,

Засни, мала дитино...

В кутку перед іконами тріщить, мов жива, червона лампадка, колихаючи тихими тінями, як завісочкою, над ликами святих: то одкриє, то знову запне. На скрині блідо горить низенько прикручене світло. В кочергах, під припічком і по всіх темиих закутках притаїлись, сумуючи, діди. На полу стиха тіпає колискою хлопчик Петько і в задумі дивиться поверх колиски великими темними очима.

Коля, меншенький, лежить на полу, уткнувся лицем у подушку і, плутаючись у довгій сорочці, повагом молотить у два ціпи дрібними ніжками, бубонить щось сам до себе.

Дивно в хаті — і чудно, й радісно.

Чудно, що тепер глуха ніч, а в їх горить світло і вони, малі, самі вдома; що серед ночі вмивалися вони холодною водою з крашанками, в нові сорочки повиряджались.

А радісно, що в хаті у їх — як у вінку: на столі новий килим, по стінах скрізь червоніють рушники, аж в очах од їх темно. Долівка, піч, лавки — все вимито й вимазано. Проте треба їм тихо сидіти, не пустувати: вони стережуть домівки...

— Поле, поле, зелене, а по йому квітки-квітки! — розказував Коля, що мерещиться йому в заплющених очах.— Летять зірки — жовті, червоні, блакитні, та все рядками... А тепер засіки, а в них жито сиплеться, сиплеться, сиплеться...

— Цить, Колю, а то Горпинку збудиш,— обізвався до його Петрик. Коля примовк і ще глибше уткнувся в подушку. Петько перестав колихати й схилився на бильце.

— Петько! — перекинувся догори на подушці Коля.— А коли тато заженуть і Горпинчину маму на небо?

Петько трохи помовчав.

— Таку заженуть! — поважно одмовив він.— Наша мама була ніжна, так її й загнали.

— Яка — ніжна? — здивувався Коля.

— Така... біла.

— Така, як гуска?

— Дурний! — пояснив Петько.— Ніжна, що робить не вміє, а тато казали, що в нас треба робити, бо в нас худоба. От дядько Михайло не пустив би маму на той світ,— добавив він, зітхнувши.

— Бо в дяді Михайла волів немає?

— Воли дядько купить,— кивнув головою Петько,— у дяді теж худоба, тільки він нашу маму жалував; казав, що коли б мама у їх жила, то він би цілував її в руки; а нашого тата лаяв. Казав, що коли б тато не брав нашої мами, то він би тоді взяв її, а тато схилив голову та й мовчить.

— А що, а...— хотів про щось спитать Коля, та тільки зітхнув та й замовк.

В колисці зо сну заквилила дитина; Петько знову схопився за вервечки:

Ай нуй-нуй-нуй, коточок...

Коля довго качався по постелі, перекидаючи ногами, далі задивився у вікно й затих.

Через вікно долітали здалеку дрібні передзвони.

Коля одразу схопився на ноги, підняв подол сорочки й почапав по полу до Петька. Схилився до самого уха й страхає пальчиком.

— Цить, Петько! — потайки шепоче йому.— Бо отам ходить злодій. Кричить — чуйте, кури, чуйте, гуси...

— Мовчи,— спинив його Петько,— ось скоро паску привезуть.— Далі укрив дитину й пересунувся до вікна.

— Йди, Колю, будемо виглядати!

Коля подибав до його.

Притулились головками до шибок і стали приглядатись. Видно було шлях, обсаджений вербами, леваду й зоряне небо. Ізсунули головку до головки й стиха гомонять.

— Он бач, Колю,— показував Петько на купку зірок у небі,— ото немов груша на нашому городі, а ото чоловік робив у полі клуню, закопав сохи, а обгородити забув.

— Де, де? — приглядається Коля.

— А отам, де просторо... А он... дивись, дивись, Колю! Он панна з відрами... Бачиш?

— Петько, то наша мама! — зрадів Коля.

— Ні, то тільки зірки.

— Ні, то мама! — завіряв Коля.

Петько замовк.

— Кажи, Петько, то мама? — допитувався Коля й лагодився вже заплакати.

— Ну, годі, не плач, то мама,— погодився Петько.

Коля засміявся.

— То її бозя послав води брати до колодязя?..

— Еге,— кивнув головою Петько.

— Вона прийде через поле до нас?

— Не прийде, Колю.

— Ні, прийде!

— Вона нас не бачить.

— А ми її гукнемо. Петько, давай гукати маму! Мамо! — крикнув Коля, піднявши очі в небо.

— Не кричи, Колю! — спинив його Петько.— Маму треба кликати тихенько. Треба так казати,— Петько покірно звів очі до неба й одними губами, мов крізь сон, почав кликати: — Мамо, йдіть сюди!

— Мамо, йдіть сюди! — ще тихше казав за ним Коля.

— Це ми, Петя й Коля...

— ...Петя й Коля,— оддавалося, як тихий шелест листу.

І тільки так заговорили хлопці, все небо немов справді перемінилося перед очима: ожили на йому срібні звірі, будови, дерева, а між ними найясніша на все небо — їхня мама з відрами. І тихо там, тихо, гарно...

— Ідіть-ідіть! — голосніше кликали хлопці.— Бо вже наша друга мама ваші хустки й спідниці поносила, намисто продала, а тато нас не жалує, а вона їсти не дає, гуляти не пускає, та все, щоб дитину гляділи!..

— І б’є... Мамо! — заплакав одразу Коля.

А мама мовчить. Вирядилась у небі срібною мережкою із зорь, запишалася, не чує їх, немов чужа.

Пекучий жаль дитячий обгортає хлопців на таку привабну, а нежалісливу й погордливу маму. І вже не здержуючись, вони обливалися слізьми і з докорами, перебиваючи один одного, поспішали розказати їй свої сирітські кривди. В колисці прокинулась дитина. Незабаром у хаті було повно плачу. Плакав Петько, тіпаючи колиску, плакала дитина, плакав Коля коло вікна, схиливши голову на лутку.

А в сінешні двері щось стукало... тихенько, з осторогою, щоб не сполохати.

Хлопці почули.

— Мамо! — з криком радості кинулися обмарені діти до дверей. В одну мить защіпка злетіла з залізного гачка.

В хату увійшов дядько Михайло, ласкавий і смутний.

— Що у вас тут таке?.. Полякалися чого, що крик зняли? — спитав він дітей.

Хлопці держалися за його поли й мовчали.

— Мама... не йде,— промовив Коля й схлипнув.

Дядьо помовчав, і його очі понялися слізьми.

— Не йде? Ото горенько,— промовив він щиро.— Ну, не плачте: я оце зустрів вашу маму в переліску: вона ось вам крашанки подала,— і дядько дав їм по крашанці. Хлопці і вірили й не вірили, а їхні очі помалу почали загоратися тихою радістю.

А дядьо сів на лаву, меншого взяв на руки, а Петька посадив поруч і став їм довго розказувати про маму. Казав, що мама їх не забула, що вона дивиться на їх з неба, бога за них благає, щоб дав їм долю щасливу. Казав, що коли вони плачуть, то й вона там плаче.

Хлопці прищулились, як пташенята, слухають. А дядьо все розказує, розказує, а сльози котяться по його смуглявому, вітром запаленому обличчю.

А десь дзвони серед ночі гудуть-гудуть. Замовкнуть, прислухаються та й знову загомонять, немов розказують про те, що там почули.

1912